

ITINERARIS DE LECTURA
EN VEU ALTA

Selecció de textos literaris
per a un bestiari

Per a tercer cicle de primària i primer cicle de secundària

Dossier per als mestres

INSTITUCIÓ DE LES LLETRES CATALANES

Juny del 2010

Sumari

I. L'HOME REFLECTIT EN ELS ANIMALS: L'HERÈNCIA DE LES FAULES

- “La cigala i la formiga”, de Jean de La Fontaine
- “El tigre”, de Prudenci Bertrana (fragment)
- “L'hipopòtam”, de Pere Quart
- “La vaca cega”, de Joan Maragall
- “Vaca suïssa”, de Pere Quart
- “L'aranya al mussol”, de Mercè Rodoreda

II. L'HOME CAÇADOR: LA CRUELITAT, LA POR, LA COMPASSIÓ...

- “La primera vegada que veia un animal com aquell”, de J.F. Delgado i Hermínia Mas
- “A un rossinyol de Vallvidrera”, de Jacint Verdager
- “Tigre captiu”, de Pere Quart
- “El tigre”, de Josep Carner
- “Colomí”, de Pere Quart
- “El vellmarí”, de Miquel Rayó

III. ELS ANIMALS AMICS

- “Les formigues”, de Joan Salvat-Papasseit
- “Cigonyes modernes”, de Fina Girbés
- “Les orenetes i els falziots”, de Josep M. de Sagarra

IV. ELS ANIMALS FONT D'INSPIRACIÓ: DIVERTIMENTS, JOCS, ENDEVINALLES...

- “El pop”, d'Enric Larreula
- “Colom pintat”, de Joana Raspall
- “Cuc”, de Miquel Desclot
- “Aranya de sostre”, de Miquel Desclot
- Una endevinalla (“Girafa”), de Pere Quart
- Una endevinalla (“Zebra”), de Pere Quart

I. L'home reflectit en els animals: l'herència de les faules

LA CIGALA I LA FORMIGA

La Cigala, que es desviu
per cantar al llarg de l'estiu,
es trobà desprevinguda
quan el fred va ser més rude.

No tenia a l'aixopluc
cap tros de mosca, cap cuc.

La fam que passa l'obliga
a trucar a ca la Formiga,
i li pidola uns quants grans
per no caure morta abans
d'arribar al temps de la sega.

“En venir l'agost, agrega,
us pagaré, puntual,
interès i capital.”

La Formiga mai no fia;
aquest defecte, no el té.

“Pel bon temps, diu, ¿què vau fer
d'un cap a l'altre del dia?

–No us desplagui, a tota veu,
m'estava canta que canta.

–Cantàveu? Oh, com m'encanta;
molt bé, doncs ara, balleu!”

Jean de La Fontaine
Fables
Versió de Xavier Benguerel

EL TIGRE (fragment)

El tigre fa una terrible cara de persona decent. Si no li sabéssiu la història, el prendríeu per un d'aquests senyors una mica envellits que porten a passejar els néts a l'hora del sol en automòbil, o discursegen amablement en les terrasses dels cafès, o llegeixen el diari asseguts en un banc del Passeig de Gràcia. Aquella cara no us és desconeguda. No podríeu pas dir si l'heu vista en les dependències d'algun jutjat, en un tribunal d'exàmens o darrere la taquilla d'una casa de préstecs. Us sembla, però, que hi heu parlat; que heu rebut consells, reflexions o, simplement, bones paraules d'aquella boca amb bigotis blancs. El conjunt de la seriosa fesomia i el mirar dels ulls freds i suaus van lligats a algun record desagradable: a un plet perdut, a un embarg, a un consell de guerra, a un desengany degut a la falsa prometença d'una persona hipòcrita, al qual us havien recomanat i semblava protegir-vos i estimar-vos.

El tigre, viu i dintre la gàbia, espanta menys que la pell sola convertida en catifa, amb el cap ple de borres, llambregant els ulls de vidre, reganyant la dentadura entre la rojor artificial de genives i llengua.

Prudenci Bertrana

L'ós benemèrit i altres bèsties

L'HIPOPÒTAM

Perquè dins l'aigua del riu
s'ha emmirallat l'hipopòtam,
alça el cap, fa una ganyota amb
la gran boca oberta i riu.

Pere Quart
Bestiari

LA VACA CEGA

Topant de cap en una i altra soca,
avançant d'esma pel camí de l'aigua,
se'n ve la vaca tota sola. És cega.

D'un cop de roc llançat amb massa traça
el vailet va buidar-li un ull, i en l'altre
se li ha posat un tel: la vaca és cega.

Ve a abeurar-se a la font com ans solia,
mes no amb el ferm posat d'altres vegades
ni amb ses companyes, no: ve tota sola.

Ses companyes, pels cingles, per les comes,
pel silenci dels prats i en la ribera,
fan dringar l'esquellot, mentres pasturen
l'herba fresca a l'atzar... Ella cauria.

Topa de morro en l'esmolada pica
i recula afrontada... Però torna,
i baixa el cap a l'aigua i beu calmosa.
Beu poc, sens gaire set. Després aixeca
al cel, enorme, l'embanyada testa
amb un gran gesto tràgic; parpelleja
damunt les mortes nines, i se'n torna
orfe de llum sota del sol que crema,
vacil·lant pels camins inoblidables,
brandant llànguidament la llarga cua.

Joan Maragall

VACA SUÏSSA

Quan jo m'embranco en una causa justa
com en Tell sóc adusta i arrogant:
prou, s'ha acabat! Aneu al botavant
vós i galleda i tamboret de fusta!

La meva sang no peix la noia flaca
ni s'amistança amb el cafè pudent.
Vós no sou qui per grapejar una vaca,
ni un àngel que baixés expressament.

Encara us resta la indefensa cabra,
que sempre ha tingut ànima d'esclau.
A mi no em muny ni qui s'acosti amb sabre!
Tinc banyes i escometo com un brau.

Doncs, ja ho sabeu! He pres el determini,
l'he bramulat per comes i fondals,
i no espereu que me'n desencamini
la llepolia d'un manat d'alfals.

Car jo mateixa, si no fos tan llega,
en lletra clara contaria el fet.
Tems era tems hi hagué una vaca cega:
jo sóc la vaca de la mala llet!

Pere Quart
Bestiari

L'ARANYA AL MUSSOL

Visc de bestioles vives
i em penso que no és pecat.
Si us sembla que us he envescat,
m'eixugaré les genives.

Mireu quina cosa fina
amb mon fil he fabricat!
Si us hi heu entortolligat,
no en culpeu la teranyina.

Tota d'or al sol de l'alba
hi deixa reflexos malva
la posta, i la lluna, argent.

Calmeu, senyor, vostra ira,
l'extàtic ull se us regira
i això és contraproduent.

Mercè Rodoreda
Bestiari

II · L'home caçador: la crueltat, la por, la compassió...

LA PRIMERA VEGADA QUE VEIA UN ANIMAL COM AQUELL

Darrere van arribar els caçadors: una cinquantena d'homes. El primer que van fer va ser lligar els gossos perquè no s'esveressin més. I ens van explicar que l'óssa n'havia mort un parell d'una "carícia", deien ells...

Era la primera vegada que veia una óssa. Era molt grossa. I no em va estranyar gens que hagués deixat les anques de totes aquelles someres en carn viva.

Era un animal impressionant. Devia fer, estirada, un metre vuitanta, i el seu pes passava de llarg els cent quilos. Jo no en pesava ni cinquanta! El pelatge de color burell grisejava pertot, menys a les potes, on gairebé era negre. L'óssa havia mort amb els ulls oberts.

L'ull esquerre em va cridar l'atenció perquè tot al voltant hi tenia una rodanxa de color completament negre. La vaig tocar: era del mateix color que la pell. Jo no havia vist mai un ós i ho vaig comentar al pare. [...]

–Ja saps que l'ha trobada en Pep de les Cabres? –va dir el batlle del poble al pare. I va afegir–: La filla de l'óssa li ha sortit de darrere d'uns arbres, ben dreta, això que només tenia uns mesos..., i quan ell li ha apuntat el fusell, la mare li ha sortit pel darrere i li ha obert l'esquena amb les urpes, la malparida. Però no ha pogut evitar que engegés una trabucada a la filla. L'ha ben esterracada. Ja se l'enduen cap al poble. En Pep de les Cabres, el porten cap a Berga perquè li raja més sang que una font. [...] El fill de l'óssa ha fugit més lleuger que una daina...

Fins aquell moment no ens havíem adonat que n'hi havia tres, d'óssos... [...] L'animal havia distret els seus caçadors per salvar el fill. No havia dubtat a morir per ajudar-lo a escapar. [...] No podia deixar de pensar en la mena de terror que devia sentir aquell ós jove fugint muntanya amunt...

Josep-Francesc Delgado i Hermínia Mas
Ulldevellut

A UN ROSSINYOL DE VALLVIDRERA

Rossinyol, bon rossinyol,
he sentida la teva arpa
l'he sentida un dematí
de Vallvidrera a Valldaura,
fent rodolar-hi tos cants
com perles dintre de l'aigua:
cantaves l'amor a Déu,
l'enyorament de la pàtria,
los misteris de la nit,
les llums de la matinada,
ton amor entre les flors,
ton niuet entre les branques,
ta mainadeta que viu
de cançons i de becada.
Trobador del mes de maig,
rossinyol refila i canta,
mes no deixis eixos cims
per los vergers de la plana;
no hi vingues a la ciutat,
que hi ha una gent molt ingrata:
diu que estima als aucellets,
diu que en son cor los regala,
mes als que canten millor
los posa dintre la gàbia.

Jacint Verdaguer

TIGRE CAPTIU

Les fuetades t'han ratllat la pell,
o potser l'ombra de la reixa?

Pere Quart
Bestiari

EL TIGRE

Ja heu sentit parlar del tigre,
un nom que, tot sol, fa por
si el vèieu per una escltxa,
cauríeu de tremolor.

Amb un mirar que esgarrifa
i un poc més gran que el lleó,
sense crinera d'artista,
ratllat de negre pertot,

veu que tanmateix arriben
tres dels millors caçadors.
Mal que el tigre sia tigre,
va dient anguniós:

–Caçadors vénen amb armes,
amb armes d'horribles sons!
Jo que, havent cruspit deu homes
sostenia que eren bons!

Josep Carner
Bestiari

COLOMÍ

L'home voldria tenyir
les teves ales de sang.
No et paris, colomí blanc.
No paris blanc, colomí.

Pere Quart
Bestiari

–Quan jo era al·lot –us contava el pescador aleshores–, en aquesta cova hi va viure un vellmarí, llarg de més de quinze pams, amb la pell clapada i amb el musell com el d'un ca de bou...

La veu de l'amo en Sion sonava imponent sobre els degotissos i sobre el clapoteig; la barca es gronxava amb mandra; la llum trascolada per l'aigua us tenyia el rostre.

–Si veia una xarxa parada, tot d'una s'hi acostava per furta-ne el peix. El vàiem sovint a l'arenal, endormiscat per pair el menjar, ensopit sota el sol, feixuc i pudent com un porcell...

Tu imaginaves fàcilment l'arenal buit, l'arena daurada, el pinar verd, el cel net i interminable com la mar mateixa on el vellmarí nedava...

–En sentir gent –evocava l'amo en Sion per ventura amb un poc d'enyorament–, se n'anava neda qui neda cap a dins la cova. Et mirava als ulls com si fos un home...

A l'apotecaria de don Bernat, que sempre col·leccionà rareses, hi havia penjada una fotografia de color sèpia, esclarissada i vella. El vellmarí hi apareixia mort sobre un empostissat. Uns homes el mostraven amb gestos animats, segurament per més d'un glop de cassalla. Un carrabiner grassonet alçava en l'aire el fusell amb què el va matar.

–Així va ser –explicava l'amo en Sion en la cova–: amb un tret i pus.

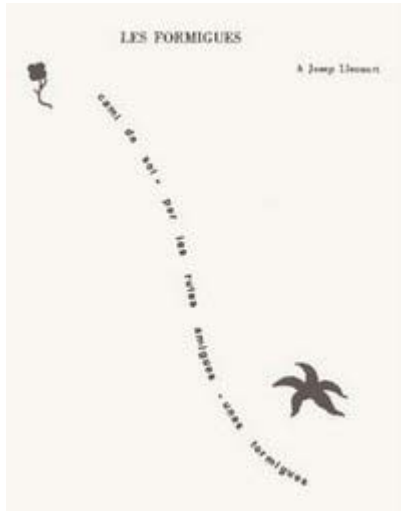
La imatge del vellmarí et fascinava, i veure'l mort enrevoltat d'aquella gent desconeguda sempre et feia llàstima.

Miquel Rayó
El cementiri del capità Nemo

III · Els animals amics

LES FORMIGUES

camí de sol · per les rutes amigues · unes formigues

Joan Salvat-Papasseit
L'irradiador del port i les gavines

CIGONYES MODERNES

Ja no se'n van les cigonyes
cap a l'Àfrica a l'hivern,
ni els seus nius ocupen sempre
els punts alts dels campanars.

Dalt de les torres elèctriques,
enmig del camp, escampats,
munten els seus habitatges
fets de branques i fullam.

Són les cigonyes modernes,
cigonyes que no se'n van.

Fina Girbés
Poemes de butxaca

LES ORENETES I ELS FALZIOTS (fragment)

A Catalunya tenim quatre menes d'oreneta: l'oreneta de xemeneia, que és la que abunda pertot arreu; l'oreneta de finestra, que també és anomenada cul-blanc i sol rodar per les ciutats i llocs de molta gent; l'oreneta de ribera, que ja és més escassa i volta pels camps a les vores dels rius i torrents; i el roquerol, que és una oreneta menuda, tota negrosa, i només es troba en els llocs de muntanya i a les masies apartades.

La més estesa de totes i la més simpàtica és l'oreneta de xemeneia, que és coneguda arreu amb el nom sol d'oreneta. Té gairebé un pam de la punta del bec a la cua, i les seves plomes són acolorides amb més gràcia que les de cap altra mena d'oreneta. Té tota l'esquena d'un color negre lluent, que sembla blau metàl·lic, i el front i la gorja d'un coloret castany rogenç. Diuen les velles de pagès que té aquest color perquè, havent anat a desclavar els claus dels peus i les mans de Nostre Senyor quan era a la creu, es va quedar amb la cara pintada de sang. Té tota la panxa pintada d'un color de palla, i al mig de la cua, que fa com una forqueta, hi té dues taques blanques que semblen dues perles.

Josep Maria de Sagarra
Els ocells amics

IV · Els animals font d'inspiració: divertiments, jocs, endevinalles...

EL POP

Era un pop tan sardanista
que organitzava ballades
sota les aigües calmades,
amb una gràcia d'artista.
I de forma encisadora
amb les potes, ell tot sol,
feia sonar la tenora,
tamborí i flabiol.
I amb les potes aixecades
si es tractava de saltar,
o les vuit ben abaixades
quan tornava a començar
engrescava les sardines,
els llobarros, els taurons,
les anguiles, els seitons,
les estrelles i petxines
a les ballades marines
que organitzava en el fons.
I tots aquells animals
que vivien a la vora
paraven i feien salts
al seu crit de: "Dos, tres, fora!"
I dansaven i suaven
fins que quedaven ben xops,
feliços perquè saltaven
al compàs de tots són pops.

Enric Larreula

COLOM PINTAT

Un colom pintat
en paper d'estrassa
no sap què li passa,
que es queda enrampat.
Prova de fer un vol
i quan es belluga
el cos se li arruga
i no es mou del sòl;
només quan el vent
sota seu es fica
es mou una mica,
momentàniament.

Algú li ha de dir
que és paper d'estrassa,
i que pesa massa
quan l'airet és fi.
Si bufés mestral,
cap bestiola alada
faria volada
que arribés tan alt.

Ull viu, colomet
de paper d'estrassa!
Per si el mestral passa,
estigues despert!

Joana Raspall
Compàs de versos

CUC

Jo
sóc
el
cuc
d'ull
cluc
que
duc
el
suc
i el
bruc
al
ruc
del
Duc
de
N'Hug.

Miquel Desclot
Bestiolarí de la Clara

ARANYA DE SOSTRE

A la biga que fa tres
del sostre del dormitori,
una aranya es fa el dinar
sense gaire rebombori.

Per primer plat ha caçat
un mosquit dels de trompeta
que porta el dipòsit ple
de sang fresca de poeta.

Per segon ha aconseguit
una mosca vironera
que venia de sucari
del femer d'aquí darrere.

I per postres vol tastar
l'ala d'una papallona
que a la nit l'ha despertat
amb uns crits com de persona.

Si no para de menjar
aquest munt de proteïnes
el metge la posarà
a règim de mandarines!

Miquel Desclos
Bestiolar de la Clara

GIRAFÀ

Tens el cap petit
perquè la distància
te l'ha empetitit.

Pere Quart
Bestiari

ZEBRA

Pel desert corre la brama
que no et saps treure el pijama.

Pere Quart
Bestiari

Selecció de textos i guió: Pere Martí i Bertran